

УДК 631.3:001.82

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРАХУНКУ ЗБИТКІВ ВІД ПРОСТОЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ ТА ОБЛАДНАННЯ

Н. Перепелиця, канд. екон. наук, **С. Котенко**
ННЦ «ІМЕСГ»

У статті викладено методичні підходи до визначення економічних збитків від простою сільськогосподарської техніки у період експлуатації, а саме здійснено їх класифікацію, встановлено основні джерела відшкодування та формування, запропоновано механізм, порядок і методи їх розрахунку.

Ключові слова: *методичні підходи, сільськогосподарська техніка, простій, збитки*

Постановка проблеми. Прості машинно-тракторних агрегатів, комбайнів та іншої спеціалізованої сільськогосподарської техніки і обладнання, автотранспортних засобів, що задіяні в сільськогосподарському виробництві, ведуть до істотних втрат часу за необхідності виконання певного виду робіт в оптимальні строки. Особливістю практично всіх галузей аграрного виробництва є те, що несвочасність проведення агротехнологічних операцій знижує їх якість і в кінцевому результаті погіршує всі фінансово-економічні показники виробничої діяльності підприємства.

Загальний обсяг втрат сільськогосподарської продукції через неналежне обслуговування техніки в гарантійний термін експлуатації в аграрному секторі економіки України становить: продукції рослинництва - до 9,6%, продукції тваринництва - до 12,2%, з них за рахунок погіршення технічного стану сільськогосподарських машин 4,7% та 6,5% відповідно [1]. Тому важливим завданням є посилення відповідальності як виробників сільськогосподарських машин і обладнання, так і дилерсько-сервісних підприємств, що беруть на себе зобов'язання про надання гарантійного технічного обслуговування та забезпечення відшкодування справедливого розміру завданих збитків сільськогосподарським виробникам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання вдосконалення системи інженерно-технічного забезпечення агропромислового виробництва, досліджені у працях численних учених і практиків: В.В. Адамчука, В.Г. Андрійчука, Х.Г. Барама, Я.К. Білоуська, М.І. Грицишина, В.В. Іванишина, П.А. Лайка, Г. М. Підлісецького, П. Т. Саблука, О.В. Сидорчука, В. П. Ситника та ін.

Проблеми технічного обслуговування сільськогосподарської техніки досліджували М.С. Александров, В.Д. Войтюк, О.В. Козаченко, В.І. Кравчук.

І.Л. Роговський, М.І. Сіненко та ін. Зокрема В.Д. Войтюк розробляв методичні підходи для обчислення збитків у випадках параметричних відмов машини, від простою орендованої техніки, проте залишив поза увагою ряд питань щодо збитків аграрного виробництва, що потребують вирішення.

Нормуванням механізованих робіт, дослідженнями втрат від простоїв техніки протягом багатьох років займалися науковці під керівництвом Х.Г. Барама [2, 3]. Проте акцент робився на визначення потреби у резервуванні техніки з метою зменшення втрат від простоїв. Ринкові умови господарювання вимагають інших підходів.

У межах чинного законодавства України діє «Методика обчислення вартості машино-дня та збитків від простою машин, включаючи упущену вигоду», що була затверджена Постановою КМУ №885 від 12 липня 2003 року на виконання статті 15 Закону України «Про захист прав покупців сільськогосподарських машин».

Проте чинна методика містить ряд неточностей, упущень і недоліків у розрахунку обсягів збитків, тому вимагає доопрацювання.

Мета досліджень. Метою даної статті є вдосконалення методичних підходів та механізму обчислення збитків від простою сільськогосподарської техніки в період експлуатації.

Результати досліджень. Пунктом 2 статті 16 Закону України «Про захист прав покупців сільськогосподарських машин» [4] передбачено, що виробники, продавці машин, виконавці робіт, послуг несуть гарантійні зобов'язання перед покупцями машин у забезпеченні протягом встановленого гарантійного строку експлуатації (або наробітку) відповідності цільовому (технологічному) призначенню і якості машин, встановлених нормативно-технічною документацією. Гарантійний строк на комплектуючі вироби і складові частини вважається рівним гарантійному строку на машини, закінчується одночасно із закінченням гарантійного строку на машини і не може бути меншим 12 місяців. Витрати пов'язані з відновленням роботоздатності машини в гарантійний період експлуатації покладаються на виробника (продавця), якщо споживач не порушував правила технічної експлуатації.

Проте, слід зазначити, що згідно зі статтею 17 цього закону виробники машин зобов'язані забезпечити організацію робіт з технічного обслуговування протягом усього строку виробництва машин, а після зняття з виробництва – протягом строку амортизації, а якщо такого не встановлено, то протягом 10 років. Зазначимо, що під терміном «виробники» у цьому Законі розуміють також імпортерів, які завозять техніку на територію України для торгівлі або іншого виду діяльності. Для виконання покладених на них обов'язків, Закон зобов'язує виробників машин створити фірмову мережу підприємств технічного обслуговування або на договірній основі залучити інші підприємства технічного обслуговування різних форм власності на договірній основі. Витрати в цьому випадку несе споживач, якщо виконавець

договору на обслуговування техніки дотримується нормативних термінів усунення недоліків.

Пунктом 5 статті 15 Закону України «Про захист прав покупців сільськогосподарських машин» [4] чітко визначено терміни усунення недоліків сільськогосподарських машин та встановлено, що за кожний день затримки усунення недоліків понад установлені строки покупцям машин виплачується неустойка в розмірі вартості машино-дня роботи машини.

Крім того, виробник зобов'язаний відшкодувати покупцю збитки від простою машин, включаючи упущену вигоду, не покриту неустойкою.

У методиці, затвердженій Постановою КМУ №885 від 12.07.2004 року [5], збитки від простою сільськогосподарських машин визначаються на рівні втраченої продукції внаслідок затримки технологічної операції, як упущеної вигоди, тобто недобору продукції рослинництва чи тваринництва, що визначається нормативами.

На нашу думку збитки споживача від простою техніки не обмежуються втраченою продукцією і мають включати в себе ряд витрат, що були спричинені затримкою виконання необхідного обсягу робіт. Так, наприклад, несвоєчасно проведена оранка може вимагати виконання додаткових технологічних операцій для доведення ґрунту до оптимального технологічного стану (дискування, культивування, боронування тощо). Недобір врожаю може тягнути за собою невиконання форвардних договорів і контрактів та виплату штрафних санкцій за ними. Аналогічні негативні наслідки матиме невиконання договорів про надання робіт і послуг сільськогосподарської техніки через несправність останньої і т.д. У таких випадках сільськогосподарські підприємства вимушені форсувати виконання певних робіт, щоб уникнути серйозних наслідків. Залучення сторонніх організацій для виконання технологічних операцій (у випадку неможливості їх вчасного виконання власними силами через непрацездатну техніку) може спричинити збільшення витрат обігових коштів господарства. Якщо виникла потреба залучити кредитні ресурси, то плата за кредит (відсотки) теж включається у додаткові витрати і т.д.

Тому нижче наводимо класифікацію економічних збитків, які необхідно враховувати для визначення справедливого розміру компенсації втрат від простою сільськогосподарської техніки та обладнання (табл. 1).

Відповідно до конкретного випадку власник сільськогосподарської техніки може зазнати кілька видів збитків, у такому разі вони обчислюються за кожним видом окремо, після чого підсумовуються. Механізм розрахунку економічного збитку від простою гарантійної сільськогосподарської техніки відображається такою формулою:

$$Z_e = \sum_{i=1}^n Z_{yвi} + \sum_{j=1}^m Z_{mvj} + \sum_{g=1}^k Z_{нвг} , \quad (1)$$

Таблиця 1 – Класифікація економічних збитків від простою техніки, та джерела їх відшкодування

Зміст збитків	Причина виникнення (<i>i, j, g</i>)	Джерела відшкодування	Методи визначення
Упущена вигода ($Z_{ув}$)	Зниження продуктивності	Прибуток	Прямий розрахунок
	Зниження якості сільгосппродукції	Прибуток	Прямий розрахунок
	Невиконання договірних поставок сільгосппродукції за обсягами та якістю	Прибуток	Штрафні санкції
	Невиконання договірних зобов'язань за строками поставки сільгосппродукції чи надання послуг	Прибуток	Штрафні санкції
Матеріальні втрати ($Z_{мв}$)	Форсування виконання механізованих робіт	Заробітна плата	Дані обліку
	Форсування робіт або виконання додаткових технологічних операцій, залучення сторонніх організацій	Собівартість	Договірні зобов'язання
	Виконання додаткових технологічних операцій для усунення недоліків виконаних робіт	Собівартість	Дані обліку
	Залучення кредитних коштів	Прибуток	Відсотки за кредит
Непродуктивні втрати ($Z_{нв}$)	Простої робітників	Заробітна плата	Дані обліку
	Вартість утримання техніки, що простоювала	Фонд споживання	Дані обліку

Обсяги матеріальних ($Z_{\text{мв}}$) та непродуктивних ($Z_{\text{нв}}$) втрат щодо кожного виду (j, g) встановлюються за фактичними даними бухгалтерського обліку господарства.

Упущена вигода ($Z_{\text{вв}}$) від зниження продуктивності сільськогосподарських культур внаслідок несвочасного виконання певних технологічних операцій визначається як вартість втраченого врожаю за одну добу простою за формулою:

$$Z_{\text{ув}} = Y \times K_{\text{ен}} \times t_{\text{н}} \times \Pi \times Ц, \quad (2)$$

де, Y - урожайність сільськогосподарської культури, т/га;

$K_{\text{ен}}$ - коефіцієнт втрати урожаю сільськогосподарської культури внаслідок затримки певної технологічної операції на одну добу;

$t_{\text{н}}$ - нормативна тривалість робочого дня агрегату прийнята в господарстві, год. на добу;

Π - продуктивність агрегату, га/год;

$Ц$ - середня оптова ціна цього виду продукції в регіоні, грн. за тону.

Якщо техніка простоювала 2 і більше діб (n), то розмір упущеної вигоди розраховується у такому порядку:

$$Z_{\text{ув}} = \sum_{k=1}^n k Z_{\text{ув}}, \quad (3)$$

Недоотриманий прибуток як результат зниження якості виробленої продукції через несвочасне виконання технологічних операцій внаслідок простою техніки визначається виходячи із розміру зменшення вартості продукції через зниження ціни реалізації.

Штрафні санкції за невиконання договірних зобов'язань як упущена вигода власника техніки враховуються у розмірі фактично сплаченої неустойки, пені, штрафів, що передбачені умовами договору.

Висновок. Розроблені методичні підходи до розрахунку збитків від простою гарантійної сільськогосподарської техніки та обладнання більш повно відображають зміст економічних збитків власників та споживачів техніки, враховуючи не лише зниження продуктивності чи якості виробництва, а й ряд матеріальних та непродуктивних втрат, які є прямим наслідком простою машин.

Література

1. Роговський І.Л. Технічні вимоги до гарантійного технічного обслуговування сільськогосподарських машин. // <http://elibrary.nubip.edu.ua/6625/1/10ril.pdf>
2. Барам Х.Г. Научные основы технического нормирования механизированных полевых работ. М.: Колос, 1970. -440с.
3. Барам Х.Г., Стопалов С.Г., Силина М.И. Определение потерь от простоев. Механизация и электрификация сельского хозяйства, 1981, №9, с.40 – 42.
4. Закон України «Про захист прав покупців сільськогосподарських машин» // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/900-15>
5. Методика обчислення вартості машино-дня та збитків від простою машин // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/885-2004-%D0%BF>

Аннотація

В статті изложены методические подходы к определению экономического ущерба от простоя сельскохозяйственной техники в период эксплуатации, а именно осуществлена их классификация, установлены основные источники возмещения, предложены механизм, порядок и методы их расчета.

Summary

Methodical approaches to determination of the economic losses assess due to idle time of agricultural machinery during operating cycle are given, namely their classification was made, the main sources of compensation and formation were defined, the mechanism, order, and methods of their calculation are offered.